

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ

**Циклова комісія економіки, соціально-гуманітарних та
фундаментальних дисциплін**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни « Правознавство»
вибіркових компонент освітньо-професійної програми першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти

Авіаційний транспорт

272 Авіаційний транспорт (Оператор безпілотних літальних апаратів)

за темою № 2- Основи конституційного права.

Кременчук 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.02.2024 №2

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 17.01.2024 № 6

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.02.2024 №2

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від 05.01.2024 №14

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач Кременчуцького національного університету ім.М.Остроградського, к.пед.наук, доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Сошенко С.М.
2. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС, к.пед.н, викладач вищої категорії Кірюхіна М.В.

План лекції

1. Поняття, предмет і метод конституційного права України.
2. Норми конституційного права України та їх класифікацію
3. Поняття, сутність та система загальних засад конституційного ладу в Україні.
4. Принципи правової держави.
5. Поняття і сутність правового статусу особи в державі. Основи правового статусу людини.
6. Поняття і юридична природа основних прав, свобод і обов'язків.

Рекомендована література

Основна:

1. Правознавство. Підручник. Затверджено МОН України. 6-те вид., випр. і доповн. Шпиталенко Г.А. 2020 рік. 602 с.
2. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред.: М. В. Цвік, О. В. Петришин. – Х. : Право, 2010. – 584 с.
3. Крестовська Н. М. Теорія держави і права: елементарний курс / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – 3-тє вид. – Х. : Одиссей, 2012. – 432 с.
4. Оніщенко Н. М. Правова система і держава в Україні / Н. М. Оніщенко. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2002. – 132 с.
5. Бабкіна О. В. Теорія держави і права у схемах і визначеннях: навч. посіб. / О. В. Бабкіна, К. Г. Волинка. — К. : МАУП, 2004. — 144 с.
6. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права: Навч. посіб. / Ю.А. Ведерніков, В. С. Грегул. — 4тє вид., доп. і переробл. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 224 с.
7. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / [Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. та ін.]; за ред. В. В. Копейчикова. — Стер. вид. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 320 с.
8. Загальна теорія держави і права: підруч. / За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2002. — 432 с.
9. Кельман М. С. Загальна теорія права (з схемами, кросвордами, тестами): Підруч. / М. С. Кельман; О. Г. Мурашин. — К.: Кондор, 2002. — 353 с.
10. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права / Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. — Львів: Новий світ, 2003. — 581 с.
11. Котюк В. О. Основи держави і права: Навч. посіб. Вид. 3тє, доп. і перер. / Котюк В. О. — К.: Вентурі, 2001. — 432 с.

12. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій: Навч. посіб. / Котюк В. О. — К.: Вентурі, 1996. — 208 с.

Допоміжна:

1. Порівняльне правознавство : підручник / за заг. ред. О. Петришина. — Х. : Право, 2012. — 272 с.
2. Правові системи сучасності : навч. посіб. / за ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Юрид. думка, 2012. — 492 с.
3. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / за заг. ред. В. С. Журавського. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 296 с.
4. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності : монографія / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. — К. : Кондор, 2012. — 616 с.
5. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / за заг. ред.: М. В. Цвік, О. В. Петришин. — Х. : Право, 2008. — Т. 1–5.
6. Правова система України: проблеми і тенденції розвитку : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 черв. 2010 р.). — Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. — 172 с.
7. Ситар І. М. Правові системи сучасності (західна традиція права) : навч. посіб. / І. М. Ситар. — Л., 2009. — 408 с.
8. Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні : монографія / М. Г. Хаустова. — Х. : Право, 2008. — 160 с. Молдован В. В. Основи держави і права: Курс лекцій / Молдован В. В. — К.: Юмана, 1996. — 176 с.
9. Олійник А. Ю. Теорія держави і права: Навч. посіб. / Олійник А. Ю., Гусарев С. Д., Слюсаренко О. Л. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 176 с.
10. Основи держави і права: Навч. посіб. / За ред. В. В. Комарова. — Х.: Нац. юрид. акад. України, 2001. — 260 с.
11. Рабинович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. Вид. 5е, зі змінами. / Рабинович П. М. — К.: Атіка, 2001. — 176 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <http://portal.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://www.ac-rada.gov.ua> – офіційний сайт Рахункової палати України.
3. <http://www.ccu.gov.ua> – офіційний сайт Конституційного Суду України.
4. <http://www.kmu.gov.ua/control/> – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.
5. <http://www.ombudsman.kiev.ua> – офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України.

Текст лекції

1. Поняття, предмет і метод конституційного права України.

Конституційне право України – це провідна галузь національного права, норми якої визначають і регулюють політичні та інші найважливіші

суспільні відносини в економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах життя і діяльності суспільства і держави. Предмет конституційного права – це складне правове явище, подане системою політичних, економічних, соціальних, культурних (духовних), екологічних й інших, тісно пов'язаних із ними, найважливіших суспільних відносин.

Метод конституційного права, або метод конституційно-правового регулювання, – це система способів, прийомів цілеспрямованого юридичного впливу норм конституційного права на суспільні відносини, що є предметом конституційно-правового регулювання. Загальними методами здійснення юридичного впливу права на суспільні відносини, що активно застосовуються і в конституційному праві, є метод позитивного зобов'язання, метод дозволу та метод заборони. Метод конституційного зобов'язання виявляється в спонукальному щодо суб'єктів конституційного права характері конституційних приписів. Наприклад, ст. 66 Конституції України визначає: «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки».

Метод конституційного дозволу нормативно виражений у положеннях чинного конституційного законодавства України про міру можливої правової поведінки суб'єктів конституційного права. Так, ч. 1 ст. 41 Конституції України закріплює: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності».

Значно рідше в конституційному праві використовується метод заборони. Як правило, цей метод передбачає юридичне обмеження правосуб'єктності учасників конституційно-правових відносин, що має на меті упередження конституційного делікту. Наприклад, ст. 74 Конституції України забороняє проведення всеукраїнського референдуму з питань податків, бюджету та амністії.

До спеціальних методів конституційного права можна віднести, насамперед, метод конституційного установа, зміст якого полягає в нормативному установа, визначенні основ суспільного і державного ладу, безпосередньої демократії, правового статусу людини, організації та функціонування органів державної влади, загальних засад місцевого самоврядування тощо. Цей метод, зокрема, об'єкти візується в конституційних нормах-принципах і нормах-дефініціях. Яскравим прикладом застосування в Україні методу конституційного установа є ст. 1 Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава».

Загальні та спеціальні методи регулювання найважливіших суспільних відносин, що є предметом конституційного права, перебувають у стійких структурно-функціональних зв'язках і утворюють систему методів конституційно-правового регулювання більш відому в юридичній науці як категорія «метод конституційного права».

2. Норми конституційного права України та їх класифікацію

Норма конституційного права – це прийняте законодавчою, а іноді Президентом України формально-обов'язкове правило фізичної поведінки особи, що має загальний характер, встановлюється і санкціонується державою з метою регулювання політико-правових суспільних відносин у процесі організації, здійснення та взаємовідносин публічної влади з людиною, громадянином, яке забезпечується владною, організаційною, виховною і примусовою діяльністю цієї влади.

У конституційному праві України містяться норми, які з'єднані предметом правового регулювання, але вони різноманітні за змістом і призначенням. Критеріями класифікації цих норм є: об'єкт конституційного регулювання; особливості, що притаманні нормі в механізмі конституційного регулювання; зміст закладених у нормі приписів; ступінь визначеності припису; обсяг та особливості суспільних відносин, які регулюються нормами конституційного права; коло суб'єктів, на яких, поширюється дія норм; межі дії норм у просторі; межа дії норм у часі тощо.

Враховуючи специфіку цих підстав, критеріями видової диференціації конституційно-правових норм можуть слугувати такі: Залежно від правового регулювання норм конституційного права визначається коло політико-правових суспільних відносин, які впливають з предмета і методу правового регулювання конституційного права.

Залежно від змісту в нормах конституційного права приписів загально регулятивного характеру виділяються: норми-визначення, норми-принципи, норми-декларації, норми-цілі, норми-програми. За юридичною силою, залежно від форм виразу і статусу органу, що приймає конституційно-правові норми, можна виділити: норми Конституції України, норми актів Конституційного Суду; норми конституційних законів; деякі інші конституційно-правові норми. Зв'язок норм конституційного права з правовідносинами зумовлює існування матеріальних і процесуальних норм. Матеріальні норми конституційного права поділяються на забороняючі, зобов'язуючі, уповноважуючі (дозволяючі) та установчі.

Що стосується процесуальних норм, то їх зміст неоднозначне трактується у юридичній науці. Уявляється, що під процесуальними нормами конституційного права слід розуміти правила поведінки, що регулюють

діяльність уповноважених органів і посадових осіб у сфері установчої, правотворчої і контрольної діяльності. У той же час процесуальні норми є засобом реалізації матеріальних норм, вони створюють юридичні передумови додержання прав учасників процесуальної діяльності, гарантують користування конституційними правами і свободами, слугують необхідною умовою конституційної законності та правопорядку. І, нарешті, процесуальні норми є по суті єдиним засобом переведення матеріальних норм із статичного стану в динамічний.

За формою виразу виділяються нормативно-правові акти, в яких містяться ситуаційні, факультативні, конституційно-правові норми цієї галузі.

За способом встановлення диспозиції конституційно-правових норм виділяються імперативні і диспозитивні норми.

Залежно від характеру диспозиції виділяються уповноважуючі (дозволяючі), зобов'язуючі та забороняючі норми конституційного права.

Норми конституційного права можна також класифікувати за ступенем визначеності в них гіпотези, яка може бути абсолютною, визначеною, відносно визначеною і невизначеною.

Залежно від сфери діяльності конституційно-правові норми можуть бути загальними та локальними.

За тривалістю дії розрізняються постійні і тимчасові норми.

За спрямованістю дії є загальні, або не персоніфіковані, і конкретно звернені норми.

За структурою норми конституційного права бувають одноелементні та двоелементні. Здебільшого ці норми мають лише диспозицію, є норми, що складаються з гіпотези і диспозиції або з гіпотези і санкції. За способом дії розрізняються норми прямої і безпосередньої дії. Характер вираження у нормах конституційного права приписів дає змогу говорити про установчі норми, уповноважуючі, регулятивні, охоронні та конституційно-правові норми. Норми конституційного права поділяються на загальні, загальнодержавні, які діють на всій території України, місцеві (локальні), які діють на певній її території та за її межами.

Залежно від органів, що приймають норми даної галузі права, останні поділяються на норми, прийняті всеукраїнським референдумом, парламентом, Конституційним Судом, Президентом.

За ступенем визначеності змісту розрізняються абсолютно визначені та відносно визначені конституційно-правові норми. Норми цієї галузі, залежно від їх ролі та призначення у правотворчості, поділяються на первинні та похідні (доповнюючі, конкретизуючі).

За дією на коло суб'єктів конституційно-правові норми поділяють на загальні (їх дія поширюється на всіх суб'єктів), спеціальні (діють на певну групу однойменних суб'єктів, наприклад, державних службовців) та виняткові (у передбачених законом випадках, усувають дію норм щодо певних суб'єктів).

За порядком вступу в дію виділяються конституційно-правові норми, які набирають сили з моменту прийняття конституційно-правових актів (укази Президента України у разі введення воєнного чи надзвичайного стану відповідно до ст. 83 Конституції України), через 10 днів з дня його офіційного опублікування, якщо інакше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. За цим критерієм можна ще говорити про нормативноправові акти, що санкціонуються Президентом України і не потребують такої процедури, можна також розрізняти постійні (норми, не визначені у часі дії) та тимчасові (норми, визначені у часі дії) норми.

3. Поняття, сутність та система загальних засад конституційного ладу в Україні.

Конституційний лад — це система соціальних, економічних і політикоправових відносин, які встановлюються й охороняються конституцією та іншими конституційно-правовими актами держави.

За змістом конституційний лад охоплює передбачені й гарантовані конституцією державний і суспільний лад, конституційний статус людини й громадянина, систему безпосереднього народовладдя.

За формою конституційний лад становить систему передбачених конституцією основних організаційних і правових форм суспільних відносин, тобто основних видів організації і діяльності держави, суспільства та інших суб'єктів конституційно-правових відносин.

Конституційний лад — це насамперед передбачені конституцією форма держави за характером державного устрою й державного правління і форми безпосереднього народовладдя (вибори, референдум тощо). Передбачений Конституцією України конституційний лад України характеризується низкою загальних принципів: суверенністю, демократизмом, гуманізмом, реальністю, системністю, наступністю, програмним характером та ін.

Поряд із загальними принципами конституційному ладові України властиві особливі принципи, а саме: здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (стаття 6 Конституції); верховенство права (стаття 8); прямої дії норм Конституції України (стаття

8); визнання й гарантування місцевого самоврядування (стаття 7); судового захисту конституційних прав і свобод людини й громадянина (стаття 8); органічності міжнародних договорів щодо національного законодавства України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою (стаття 9); єдиного громадянства (стаття 4); визнання української мови державною (стаття 10); цілісності й недоторканності території України (стаття 2) та ін.

Конституційний лад будь-якої країни зберігає непорушність і належним чином функціонує й розвивається лише тоді, коли має надійні відповідні гарантії (нормативно-правові, організаційно-правові та ін.) Вони передбачаються зазвичай конституціями і законами. Природно, що й Конституція України передбачила й закріпила цілісну систему гарантів 14 конституційного ладу, основними з них є такі: народ України; Конституція України і закони України; Українська держава загалом; Українська держава в особі її спеціалізованих інститутів (організацій, служб); Верховна Рада України; Президент України; інші органи виконавчої влади України; Конституційний Суд України; суди загальної юрисдикції; Прокуратура України; політичні партії і громадські організації; засоби масової інформації; територіальні громади і органи місцевого самоврядування; міжнародні організації. Отже, гарантами конституційного ладу є практично всі основні суб'єкти конституційно-правових відносин та інші елементи цих відносин. Ці гарантії є загальними для конституційного ладу загалом. Поряд з ними Конституцією України передбачаються гарантії для окремих інститутів конституційного ладу, насамперед державного й суспільного, прав і свобод людини й громадянина. Засади конституційного ладу України, які є вихідною точкою конституційного регулювання найважливіших суспільних відносин, викладені в розділі I Конституції України, а також закріплені в багатьох конституційних законах. Так, у статті 2 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" зафіксовано, що "місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України"

4. Принципи правової держави.

Серед ідей сучасного державного будівництва в Україні найпопулярнішою є ідея правової держави, яка теорією держави і права визнається найкращою формою майбутнього суспільного життя, тобто

своєрідним ідеалом. При цьому йдеться не тільки про державу, в якій є право, адже без права держава взагалі не існує, а про державу найвищої якості, де право, створене на засадах соціальної справедливості, найвищої поваги до особи, виступає основним регулятором суспільних відносин, де запроваджено особливо шанобливе ставлення до права.

Ідея правової держави стала програмною вимогою усіх політичних партій України і знайшла своє юридичне закріплення в Основному законі — Конституції, яка в ст. 1 проголошує Україну правовою державою.

Принципи правової держави, які закріплені Конституцією України:

1) принцип верховенства права, який закріплений у ст. 8 Конституції України. Цей принцип характеризує принцип верховенства права з точки зору верховенства його формальних джерел — Конституції та законів у системі нормативно-правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування. Згідно ч. 2 ст. 8 "Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй". Конституція має верховенство у правовій системі тому, що вона є насамперед установчим актом, який характеризується високим рівнем легітимності, а також регулює найбільш фундаментальні положення організації суспільного і державного життя: належність державної влади, характер власності, права і свободи громадян, національно-державний і адміністративно-територіальний устрій, систему і принципи діяльності механізму здійснення повноваджь народу. Конституція служить фундаментом чинного національного законодавства, її норми перебувають у центрі системи права, забезпечують єдність та узгодженість норм права, що закріплені різними нормативно-правовими актами. Норми Конституції є нормами прямої дії, тобто вони гарантують можливість кожного громадянина звернутись з позовом до суду для захисту своїх конституційних прав і свобод. Суд безпосередньо застосовує Конституцію у разі: — коли зі змісту норми Конституції не випливає необхідність додаткової регламентації її положень законом; — коли закон, який був чинним до введення у дію Конституції чи прийнятий після цього, суперечить їй; — коли правовідносини, що розглядаються судом, не врегульовані законом, а нормативно-правові акти, прийняті Верховною Радою або Радою міністрів Автономної Республіки Крим, суперечать Конституції України; 25 — коли укази Президента України, які внаслідок їх нормативно-правового характеру підлягають застосуванню судами при вирішенні конкретних судових справ, суперечать Конституції України.

Конституція України, як нормативний акт, поширює свою дію на усіх громадян України, на іноземців, на усі державні органи і посадових осіб в Україні. Конституція закладає базу для визнання принципу верховенства закону в правовій системі, який полягає в тому, що закон має перевагу над рішеннями виконавчої влади та органів правосуддя, які повинні поважати закони, керуватись і дотримуватись їх у своїй діяльності.

2) принцип зв'язаності держави правами і свободами людини і громадянина, який означає, що держава не тільки визнала природні права людини та проголосила у своїй конституції та в інших законодавчих актах її громадянські, соціальні та політичні права, а й забезпечила правовий режим неухильного дотримання прав і свобод людини і громадянина.

3) принцип поділу влади, який закріплений у ст. 6 Конституції України. Цей принцип передбачає поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, а також забезпечує їх взаємодію та через систему стримувань і противаг обмежує державну владу. Конституція створює відокремлені один від одного гілки влади, які не можуть узурпувати владу і тим самим зруйнувати систему захисту прав і свобод громадян;

4) принцип правової форми діяльності органів державної влади та їх посадових осіб, який не тільки характеризує організацію і діяльність органів держави на засадах права, а також є засобом контролю за владою та її обмеження. Від рівня досконалості організаційно-правових та процедурнопроцесуальних форм, у яких здійснюється діяльність органів державної влади, їх посадових осіб, безпосередньо залежить дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина.

Від рівня досконалості організаційно-правових та процедурнопроцесуальних форм, у яких здійснюється діяльність органів державної влади, їх посадових осіб, безпосередньо залежить дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина.

Конституційні засади політичної та ідеологічної різноманітності суспільного життя.

Завдяки еволюції суспільство невпинно збагачується новими складовими суспільних відносин, змістовна взаємодія яких породжує нову якість самого суспільства. Основу суспільства становлять численні зв'язки між членами соціуму, тобто людьми, їхніми організаціями тощо. Такі зв'язки розвиваються в різних площинах, зокрема політичній, економічній, соціальній, культурній, духовній та ін.

Отже, основу суспільних відносин становлять політична, економічна, соціальна, духовна (культурна) та інші системи. Конституція України (ч. 1 ст. 15) визнала, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Значення синонімічних термінів "багатоманітність", "різноманітність" трактується як сповнений багатства, неоднорідний за змістом і формою. Тож спробуємо проаналізувати багатогранність суспільних відносин у частині їх конституційної регламентації.

Політична багатоманітність. Пріоритетним елементом системи суспільного ладу є політична система суспільства. Політична система суспільства – це система державних і недержавних інститутів, які здійснюють владу, загальне управління суспільством, регулюють взаємовідносини між громадянами, соціальними та етнічними групами, забезпечують стабільність суспільства, відповідний правопорядок у ньому. Основними елементами політичної системи суспільства є: 1) суб'єкти політичних відносин – держава, політичні партії та їхні блоки, громадські об'єднання за інтересами, територіальні громади, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації; 2) норми і принципи, які визначають правила поведінки суб'єктів політичної системи; 3) політичні відносини; 4) політична самосвідомість, толерантність, культура, повага; 5) інтегруючі зв'язки між складовими політичної системи суспільства. Метою утворення та функціонування політичної системи в будь-якій державі є політична влада. Політична влада – це система засобів впливу суб'єктів політичної системи на поведінку всіх інших членів суспільства з метою управління, координації, підпорядкування їхніх інтересів певній політичній волі шляхом поєднання переконання і примусу. Політична влада тісно пов'язана з державною владою, під якою необхідно розуміти вольові публічно-політичні відносини, що виникають між державою в особі органів державної влади та іншими суб'єктами політичної системи з приводу врегулювання публічних відносин з правом легітимного застосування примусу. Порівняльний аналіз політичної влади і державної влади: а) політична влада є ширшим поняттям, ніж державна влада, оскільки державна влада завжди є політичною, а не навпаки. Наприклад, політичні партії, які не подолали виборчого бар'єру, не беруть участі в розподілі депутатських мандатів, тому не уповноважені здійснювати державну владу; б) верховенство державної влади поширюється на всю територію держави, а верховенство політичних партій – на її членів і прихильників; в) об'єктивізація (реалізація) державної влади здійснюється через механізм

держави, а політичної влади – через соціальні рушії, наприклад, мітинги, демонстрації та ін.; г) наслідком слабкості державної влади є безвладдя, а політичної влади - перемога опозиції.

Зміст політичної багатоманітності в Україні: 1) держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ч. 4 ст. 15 Конституції України);

2) конституційне право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах 27 національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ч. 1 ст. 36 Конституції України); 3) право участі політичних партій у виборах (ч. 2 ст. 36 Конституції України); 4) ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій (ч. 4 ст. 36 Конституції України), відповідно політична боротьба за владу – це особиста справа кожного громадянина; 5) заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку (ч. 4 ст. 37 Конституції України); 6) чинним законодавством регламентований єдиний механізм реєстрації всіх політичних партій Міністерством юстиції України. Список політичних партій із зазначенням їхньої юридичної адреси щороку оприлюднюється цим міністерством. Конституційний принцип політичної багатоманітності опосередковує функціонування інституту багатопартійності, який є невід'ємною частиною суспільного життя України. Економічна багатоманітність. Вітчизняна економіка є складною системою господарювання, регулювання якої здійснюється на основі як юридичних, так і ринкових законів. Побудувати соціально благополучну правову державу неможливо без міцної економічної бази. Тільки в економічно розвиненій державі індивід може повною мірою реалізувати свої економічні, соціальні права і свободи, а держава зобов'язана забезпечити юридичні та економічні гарантії такої реалізації.

Зміст економічної багатоманітності в Україні: 1) держава визнає можливість рівноправного існування різних форм власності (державної, комунальної, колективної, приватної) і різних форм господарювання; 2) держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом (ч. 4 ст. 13 Конституції України); 3) громадяни

мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів (ч. 3 ст. 36 Конституції України); 4) держава визнає право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом (ч. 1 ст. 42 Конституції України); 5) держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності, не допускає зловживання монопольним становищем на ринку, не допускає неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції (ч. 3 ст. 42 Конституції України).

Ідеологічна багатоманітність. Це реальне право різних суб'єктів (окремих осіб та їх об'єднань) безперешкодно формулювати, досліджувати, пропагувати та втілювати в практику суспільних відносин ідеї, теорії, погляди щодо різних аспектів життя держави і суспільства.

Поняття "ідеологія" у різних суспільних науках має неоднаковий зміст. Зокрема, у філософії ідеологія трактується як усвідомлення соціальними суб'єктами свого відношення до об'єктивної дійсності через призму власних корінних інтересів. У юрисдикції ідеологія трактується як система правових ідей, теорій, понять, норм, поглядів, заснованих на певних наукових знаннях та уявленнях про право. Феномен ідеології полягає в тому, що вона впливає на формування і розвиток моральної, політичної, правової свідомості, загальної правової культури і світоглядних цінностей як конкретного індивіда, так і суспільства загалом. Відтак вибір загальнонаціональної ідеології має бути виваженим і таким, що згуртовує Українську державу, не порушує її єдності. Саме така ідеологія повинна мати відповідне нормативне закріплення. Зміст ідеологічної багатоманітності в Україні: 1) жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова (ч. 2 ст. 15 Конституції України); 2) цензура заборона (ч. 3 ст. 15 Конституції України); 3) кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (ч. 1 ст. 35 Конституції України); 4) розповсюдження інформації та ідей нерозривно пов'язане з визнанням плюралізму в засобах масової інформації. Ідеологічна багатоманітність не виключає офіційної загальнонаціональної ідеології, швидше, навпаки, оскільки саме ідеологія української нації має стати основою державної ідеології. Така ідеологія має відповідати загальновизнаним людським принципам – гуманізму, демократії, соціальному спрямуванню держави, моралі та ін.

5. Поняття і сутність правового статусу особи в державі. Основи правового статусу людини.

Правовий статус людини (особи) – це сукупність прав, обов’язків, законних інтересів, гарантії їх реалізації, що закріплені у законодавстві і характеризують особу як суб’єкта права. У правовому статусі ми можемо виділити соціально-політичний, економічний, ідеологічний, юридичний, психологічний, вольовий, моральний зміст. Усі вони, є гранями прояву правового статусу особи, його сутності.

Водночас ця категорія об’єднує складний комплекс різноманітних соціальних зв’язків, інтересів, відносин. У поняття загального правового статусу як найбільш широкої категорії, слід включити складові елементи змісту, які характеризують його структуру: – правові принципи, що складають методологічну основу правового статусу; – норми права, що встановлюють загальні для всіх права, свободи та обов’язки; – правосуб’єктність, тобто можливість суб’єкта мати права та обов’язки та користуватися ними та нести відповідальність за свої дії; – законні інтереси, що спонукають суб’єкта права до відповідних дій, або навпаки орієнтують його на дозволу нормами права пасивність; – юридична відповідальність як обов’язок нести відповідальність за порушення правового статусу; – громадянство, тобто такий правовий стан, який вказуючи про належність людини до відповідної держави, дає право на те, щоб розширити коло прав та обов’язків; – правовідносини загального (статусного) характеру.

В загальних (статусних) правовідносинах перебувають усі особи стосовно держави, один до одного, реалізації своїх прав та обов’язків, їх захисту, гарантування й т. ін. Ядром правового статусу є права та обов’язки, що реалізуються завдяки зв’язкам між їх носіями – правовідносинам.

З вищезазначеного очевидно, що норми права та правовідносини загального (статусного) характеру, що виникають на їх основі, визначають правовий статус суб’єктів права. Охарактеризувати правовий статус особи, означає розкрити місце, роль, положення та значення конкретної особи в суспільстві та державі, її можливості, цінність, вплив, принципи взаємовідносин з державою, з іншими людьми, що, в свою чергу, розкриває характер самого суспільства, його соціального ладу

Правовий статус громадянина– це правове становище особи, що є громадянином певної держави. В юридичній науці виділяють три види правового статусу особи: - індивідуальний (приватний) статус – це правовий

статус кожної конкретної особи, кожного окремого громадянина. Цих статусів стільки, скільки особистостей, громадян. Вони характеризуються неповторністю, як і люди – носії цих статусів. Індивідуальний статус визначає правове положення конкретної особи, конкретного громадянина, в суспільстві, державі; - спеціальний (родовий) статус – сукупність елементів, що характеризують правове положення окремих категорій громадян та осіб (дітей, студентів, військовослужбовців, робітників, посадових осіб, членів тих чи інших організацій, інвалідів війни та праці, пенсіонерів та інших). Їх також існує велика кількість, хоча і значно менше ніж індивідуальних, саме через це їх повна класифікація майже неможлива.

Лише найважливіші з них досліджуються окремими галузями права; - загальний правовий статус – це статус людини як особистості, члена суспільства, громадянина, держави. Він єдиний для всіх, такий статус ще можна називати базовим. На основі загального правового статусу потрібно розглядати статуси конкретних осіб або їх груп. Індивідуальні статуси ґрунтуються на загальному, який має ключову, вихідну роль.

Відомо, що, виходячи з юридичного та фактичного становища особи в суспільстві, легко можна встановити соціальну природу цього суспільства, його позитивні та негативні сторони. Загальний статус не може змінюватися без відома держави, законодавця, а індивідуальні статуси є більш динамічними, рухомими і можуть змінюватися за бажанням самих носіїв або через те, що в їх суспільній чи трудовій діяльності відбуваються зміни. Але такі зміни знову ж таки можуть відбуватися у межах загального статусу, не порушуючи його настанов. У загальному правовому статусі складові частини – постійні, а в індивідуальному – змінні. Це не порушує принцип рівноправності громадян, тому що та чи інша особа може мати свій особливий індивідуальний статус, наприклад, відповідні пільги (ліквідатори аварії на Чорнобильській АЕС 1-ї категорії, інваліди праці тощо). На індивідуальний правовий статус впливають такі фактори, як стать, вік, сімейний стан, професія і т. ін. По-перше, будь-який правовий статус – це юридичний та фактичний правовий стан. По-друге, індивідуальні статуси дійсно залежать значною мірою від їх носіїв. Зміст, обсяг, характер правового статусу у громадян протягом життя змінюються не одноразово. Наприклад, громадянин був студентом, потім інженером, майстром, начальником цеху, головним інженером, директором підприємства, нарешті, пенсіонером. Його індивідуальний статус весь час змінювався, а загальний (як громадянина) залишався незмінним.

Загальний статус людини не залежить від зміни місця роботи або від соціального стану. Ця якість постійна, єдина та рівна. На відміну від правоздатності загальний правовий статус – не персоніфікована якість людини, не здібність особистості, а її становище у суспільстві.

Правовий статус індивіда тісно пов'язаний зі статусами інших осіб. Усі права та обов'язки людини мають значення та зміст лише тому, що вона взаємодіє з державою, суспільством, іншими суб'єктами, колективом, перед якими має зобов'язання, або має відповідне суб'єктивне право. На нашу думку, кожен повинен знати свій статус, свої права та обов'язки. Якщо ж особа не буде ознайоmlена з ним, вона може поводитись всупереч вимогам норм права та інших соціальних норм

6. Поняття і юридична природа основних прав, свобод і обов'язків.

Система основних прав і свобод людини і громадянина: політичні, громадянські, економічні, соціальні, культурні та екологічні Суб'єктивні права і свободи особи – це певні соціальні можливості особи, що зумовлюються рівнем розвитку існуючих у суспільстві відносин, законодавчо закріплюються державою та забезпечуються засобами державного впливу.

Поняття «суб'єктивне право» і «суб'єктивна свобода» близькі за своїм змістом, але не ідентичні. Поняття «свобода» підкреслює більш широкі можливості індивідуального вибору особи, не визначаючи конкретного результату її поведінки. Такими свободами, зокрема, є свобода думки, свобода слова, свобода совісті, свобода світогляду, свобода віросповідання, свобода пересування тощо. У цих випадках законодавство не визначає яких-небудь конкретних способів реалізації належних особі свобод, кожна людина на власний розсуд визначає, яким чином реалізувати належні їй свободи.

На відміну під цього поняття «право» визначає більш конкретні варіанти поведінки особи в тій чи іншій сфері. Наприклад, право на звернення може бути реалізоване шляхом подання індивідуального чи колективного усного (особистого) або письмового звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ чи організацій.

За змістом виділяють особисті, політичні, економічні, соціальні, культурні права. Особисті права – це права і свободи, що визнають та захищають людину як окрему природну й духовну особу, як вільну особистість. Ці права і свободи – першооснова правового статусу людини і громадянина. За змістом й сферою регуляції вони належать особистості,

визначають і захищають будь-яку людину (а не тільки громадянина України). Більшість із них мають абсолютний характер, тобто є не тільки невід'ємними, але й не підлягають обмеженню з боку публічної влади.

До особистих прав відносять (ст. 27-35 Конституції України): - право на життя – ст. 27 (це природне право людини, що охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Це право засвідчує, що людина ні перед ким не є юридично зобов'язаною своїм народженням та життям, що порушення її фізичної цілісності не може бути обумовлено ні суспільними, ні державними, ні етнічними, ні релігійними або будь-якими іншими цілями й інтересами. Тим самим життя людини визнається найвищою соціальною цінністю. Елементом права на життя є право людини захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань); - право на повагу гідності – ст. 28 (за цим правом ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Ніхто не може бути без добровільної згоди підданий медичним, науковим чи іншим дослідям).

На захисті честі й гідності особи стоять норми кримінального, кримінально-процесуального та цивільного права); - право на свободу й особисту недоторканність – ст. 29 (це право спрямоване головним чином на забезпечення та охорону особистої безпеки громадянина, тобто такого стану індивіда, при якому він гарантований: по- 32 перше, від незаконних і необґрунтованих арештів та інших неправомірних примусових заходів з боку державних органів і посадових осіб; по-друге, від будь-яких протиправних перешкод розпоряджатися самими собою, своїми вчинками, можливістю вільно пересуватися. Відповідно до цього права ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Держава гарантує кожній особі з моменту затримання право захищати себе та користуватися правовою допомогою захисника. Кожен затриманий має право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів затриманого чи заарештованого; - право на вільний розвиток своєї особистості; - право на недоторканність житла – ст. 30 (право кожного громадянина України на державну охорону його житла від незаконних утручань, обшуків та інших посягань з боку службових осіб і окремих громадян. Ця стаття передбачає, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду, у якому мають бути чітко визначені місце проведення обшуку або

огляду, а також перелік осіб чи предметів, які підлягають розшуку чи арешту. При проведенні обшуку обов'язкова присутність понятих із незацікавлених у справі осіб, що мають засвідчити факти і результати проведення обшуку та огляду майна);

- право на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції – ст. 32;

- право на невтручання в особисте та сімейне життя;

- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань – ст. 34 (це право означає, що держава гарантує кожній людині можливість вільно та не обмежено ніякою обов'язковою ідеологією висловлювати, обговорювати, переконувати й поширювати свої думки та переконання з різних питань суспільно-політичного, економічного, культурного і духовного життя країни. Воно передбачає доступ до засобів масової інформації, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій розсуд);

- право на свободу світогляду і віросповідання;

- право на свободу пересування і вибір місця проживання. Найважливішу групу особистих прав становлять так звані процесуальні гарантії, їм присвячені статті 55-63 Конституції України. Серед них: - право на судовий захист прав і свобод (у тому числі право на оскарження в суді незаконних дій і рішень органів державної влади й місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб);

- право на розгляд справи в тому суді та тим суддею, до підсудності яких дана справа віднесена законом; право на захист; - право на одержання кваліфікованої юридичної допомоги; презумпція невинуватості та ін.

Політичні права і свободи пов'язані з участю в суспільно-політичному житті, з формуванням органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Їхньою важливою особливістю є те, що вони адресовані лише громадянам України. Реалізуючи політичні права, громадяни України, асоційовані як Український народ – носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, беруть участь у здійсненні влади. До них за Конституцією України, зокрема, належать: - брати участь в управлінні державними та громадськими справами, користуватися рівним правом доступу до державної служби, а також служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38) означає

гарантовану громадянам України можливість безпосередньо і через своїх представників здійснювати всю повноту влади. Воно проявляється: а) у праві брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах; б) у праві обирати і бути обраними до органів державної влади й органів місцевого самоврядування; в) у праві доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування; - обговорювати, приймати закони й виносити рішення загальнодержавного і місцевого значення, беручи участь у всеукраїнському та місцевих референдумах (ст. 38); - надсилати індивідуальні або колективні письмові звернення чи особисто звертатися до державних органів, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб (ст. 40) – службові особи цих органів зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Конкретні положення про гарантування цього права закріплені насамперед Конституцією, а також у відповідних законодавчих актах України, за якими звернення мають розглядатися в строк до одного місяця з дня надходження, а ті, що не потребують додаткового вивчення й перевірки, – невідкладно, але не пізніше 15 діб з дня надходження в орган, зобов'язаний вирішити питання по суті та повідомити про вжиті заходи; - утворювати об'єднання громадян (політичні партії, громадські організації) та брати участь у їх роботі (ст. 36); - збиратися мирно, без зброї та проводити мітинги, походи й демонстрації, про що завчасно сповіщати органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування (ст. 39); - вибирати і бути обраним до державних органів та органів місцевого самоврядування (ст. 38); - мати громадянство (ст. 25). Названі права – це переважно набуті права, а не природжені й невід'ємні.

Економічні права – це права людини і громадянина як незалежного суб'єкта суспільних економічних (господарських) відносин. Економічні права забезпечують людині можливість вільно розпоряджатися основними факторами ³⁴ виробничої діяльності, яка становить основу існування й розвитку суспільства. До них за Конституцією України належать, зокрема: • право на приватну власність (індивідуальну і колективну) (ст. 41); • право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом (ст. 42); • право на користування природними та іншими об'єктами суспільної власності (ст. 13, 41). Кожний громадянин має право приватної власності, що набувається в порядку, визначеному законом. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41 Конституції). Зміст права власності передбачає право володіти, розпоряджатися, користуватися нею. Для задоволення своїх потреб й інтересів громадяни можуть користуватися об'єктами права

державної та комунальної власності відповідно до закону. Право приватної власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності (реквізиція і конфіскація) може бути застосоване лише на підставі закону, реквізиція – в умовах воєнного чи надзвичайного стану; конфіскація майна – тільки за рішенням суду та на підставі закону. У ст. 42 Конституції закріплено право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Закон обмежує підприємницьку діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Держава забезпечує захист конкуренції в підприємницькій діяльності. Не допускається зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції й недобросовісна конкуренція. Водночас держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю й безпекою продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Соціальні права – це права щодо забезпечення людини і громадянина та захисту їх потреб й інтересів у різних сферах соціальної життєдіяльності суспільства. Соціальні права забезпечують людині гідний рівень життя та соціальну захищеність. У Конституції України закріплено, зокрема, такі соціальні права: • право кожного на працю в умовах, що відповідають вимогам безпеки і гігієни, на винагороду за працю без будь-якої дискримінації й не нижче від установленого законом мінімального розміру оплати праці, а також право на захист від безробіття (ст. 43); • право на відпочинок (ст. 45) має кожен, хто працює. Воно забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня для працівників деяких професій і виробництв, скороченої тривалості роботи в нічний час • право кожного на об'єднання, включаючи право створювати професійні 35 союзи для захисту своїх інтересів; • право на індивідуальні й колективні трудові суперечки з використанням установлених законом способів їх вирішення, включаючи право на страйк; • право кожного на соціальне забезпечення (ст. 46) – соціальне забезпечення – це система матеріального забезпечення і соціального обслуговування громадян похилого віку, громадян, що повністю або частково втратили працездатність або втратили годувальника, а також сімей із дітьми. Соціальне забезпечення існує насамперед за рахунок державних коштів; • право кожного на житло (ст. 47); • право на медичну допомогу; • право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48), передбачає достатнє харчування, одяг, житло. Держава повинна створювати

умови для того, щоб особа мала можливість забезпечити собі мінімальний життєвий рівень; • право на родину, материнство, батьківство і дитинство, включаючи відповідні права й обов'язки батьків та дітей.

Культурні права і свободи – це права й свободи людини та громадянина у сфері творчої діяльності, участі в культурній життєдіяльності суспільства і користування певними благами. Культурні права сприяють духовному розвитку людини, забезпечують її участь в економічному, соціальному й культурному прогресі суспільства. До них за Конституцією України належать: - право на освіту (ст. 53); - свобода літературного, художнього, наукового, технічного та інших видів творчості, викладання (ст. 54); - право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 54); - право на участь у культурному житті й використання установ культури, на доступ до культурних цінностей.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Юридичний обов'язок особи – це встановлена законодавством і гарантована державою міра необхідної поведінки особи. Змістом юридичного обов'язку особи може бути її необхідна активна або пасивна поведінка, а також необхідність нести юридичну відповідальність за вчинене правопорушення. Необхідна активна поведінка має місце, коли законом на особу покладається обов'язок вчинити певну дію на користь іншої особи, декількох осіб або держави в цілому.

Зокрема, ст. 65 Конституції визначає, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Необхідна пасивна поведінка полягає в дотриманні особою заборони вчиняти певні дії. Так, ст. 66 Конституції України визначає, що кожен зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та культурній спадщині.

Система обов'язків громадян України, закріплених Українською 36 Конституцією, передбачає: - обов'язок дотримуватись Конституції України і законів; - обов'язок захищати Вітчизну; - обов'язок поважати права та свободи інших осіб; - обов'язок батьків піклуватися про дітей і їх виховання, обов'язок працездатних дітей, що досягли повноліття, піклуватися про непрацездатних батьків; - обов'язок батьків або осіб, що їх заміщають, забезпечити одержання дітьми обов'язкової загальної середньої освіти; - обов'язок кожного піклуватися про збереження історичної й культурної спадщини, берегти пам'ятники мистецтва і культури; - обов'язок платити

законно встановлені податки і збори; - обов'язок зберігати природу і навколишнє середовище, дбайливо ставитися до природних багатств; - шанувати державні символи України.

Гарантії прав і свобод людини й громадянина – це сукупність соціально-економічних, політичних та юридичних засобів, що застосовуються державою з метою забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина. Залежно від змісту гарантій прав і свобод особи виділяються такі їх види, як політичні, соціально-економічні та юридичні гарантії.

Під політичними гарантіями слід розуміти наявність і функціонування такої політичної системи суспільства та політичного устрою держави, який забезпечує вільний розвиток людської особистості, створює належні умови реалізації особою належних їй прав і свобод, перш за все політичних.

До таких гарантій прав і свобод належать політичний плюралізм та свобода політичної діяльності (ст. 15 Конституції України), реальне визнання народу єдиним джерелом влади в державі (ст. 5 Конституції України), забезпечення поділу влади на законодавчу, виконавчу й судову (ст. 6 Конституції України), заборона утворення і діяльності політичних партій та інших організацій, що мають на меті насильницьку зміну державного ладу чи заподіяння шкоди правам і свободам людини й громадянина (ст. 37 Конституції України) та ін.

Соціально-економічні гарантії передбачають існування розвинутої економічної системи, що ґрунтується на непорушності приватної власності, державному регулюванні ринкової економіки та забезпечує економічну незалежність і достатній рівень матеріальної забезпеченості особи.

Соціально-економічними гарантіями прав і свобод, зокрема, є: рівність усіх форм власності та рівний захист усіх суб'єктів права власності, закріплення права власності на природні ресурси за народом України (ст. 13 Конституції України), гарантування приватної власності (ст. 41 Конституції України), справедливості й неупередженості розподілу суспільного багатства (ч. 1 ст. 95 Конституції України) тощо.

До складу юридичних гарантій входять різноманітні організаційно-правові та інституційно-правові засоби, що забезпечують здійснення й охорону прав і свобод людини і громадянина: 37 1) юридичне закріплення прав і свобод людини і громадянина в Конституції та законах; 2) юридичне закріплення невичерпності та непорушності прав і свобод людини

й громадянина (ст. 22 Конституції України); 3) забезпечення права кожної особи знати свої права та обов'язки (ст. 57 Конституції України); 4) забезпечення права особи на звернення до суду з вимогою про захист порушеного права (ст. 55 Конституції України); 5) закріплення юридичної відповідальності за порушення прав і свобод людини й громадянина; 6) утворення системи судових органів та забезпечення їх доступності для громадян; 7) створення та діяльність доступної системи правової допомоги (ст. 59 Конституції України); 8) створення спеціальних позасудових органів та процедур, спрямованих на захист прав і свобод людини (Уповноважений з прав людини, парламентські комітети й комісії); 9) ефективна діяльність державного та громадського контролю за станом забезпечення прав і свобод.